GARANȚIILE PRIVIND LIBERTATEA ȘI SIGURANȚA PERSOANEI PREVĂZUTE ÎN CoEDO ȘI CtEDO

GUARANTEES CONCERNING THE FREEDOM AND SECURITY OF THE PERSON PROVIDED IN ECHR AND ECtHR

Daniela BALMUȘ, masterand,
Universitatea de Stat din Moldova

Abstract: The freedom and security of the person being provided for in article 5 of the Convention, which allows the establishment of law if the liberty and safety of the person has been violated by the authorities. And as one of the authors said, addressing to the ECtHR is not only the establishment of violated rights, but is also the establishment of moral and material compensation by jurors to be paid by the state. First of all, it is the obligation of the state to respect its own legislation, and the provisions regarding human rights and freedoms have a direct applicability. Also, each person exercises his constitutional rights and freedoms in good faith, without violating the rights and freedoms of others.

Cuvinte-cheie: *Convenția Europeană al Drepturilor Omului, arestare preventivă, arestare la domiciliu, garanțiile persoanei, libertatea persoanei, siguranţa persoanei, măsuri preventive, bănuială rezonabilă,detenție legală.*

Convenţia Europeană al Drepturilor Omului, asigură protecţia drepturilor şi libertăţilor fundamentale ale omului. Acest act fiind semnat la Roma la 4 noiembrie 1950, a întrat în vigoare la 3 septembrie 1953. Republica Moldova a ratificat Convenţia prin Hotărârea Parlamentului nr.1298 din 24.07.1997. [1].

Izvoarele principale ale libertăţii şi siguranţei persoanei sunt CEDO şi jurisprudenţa Curţii Europene a Drepturilor Omului (CtEDO). Această jurisprudenţă constituie precedent judiciar pentru dezvoltarea şi interpretarea CEDO, iar Republica Moldova s-a obligat să o respecte. Constituţia Republicii Moldova prevede că CEDO şi jurisprudenţa CtEDO sunt autorităţi de ultimă instanţă în ceea ce priveşte respectarea drepturilor omului [2, p.10].

Art.5 pct.1 lit.c al Convenţiei prevede dreptul la libertate, cu excepţia arestări ilegale în scopul aducerii inculpatului în faţa autorităţii judiciare competente, pe baza unor motive verosimile de a bănui că acesta a săvârşit o infracţiune sau când există motive temeinice de a crede în necesitatea de a-l împiedica pe acesta să săvârşească o infracţiune sau să fugă după săvârşirea ei [3].

Art.5 alin.1 al CEDO include cinci subdiviziuni, care în esenţă, descriu şapte circumstanţe în care o persoană poate fi reţinută sau deţinută legal. Aceste excepţii sunt următoarele:

a) Dacă persoana este deţinută legal în baza condamnării pronunţate de către o instanţă competentă, art.5 pct.1.lit.a;

Termenul „condamnare” are semnificaţia că cel vinovat a fost recunoscut vinovat de comiterea unei infracţiuni. Dispoziţia acestui articol cuprinde şi internarea într-o instituţie psihiatrică în scopul tratării. În sensul Convenţiei, condamnarea este un verdict pronunţat de o jurisdicţie de primă instanţă şi această noţiune cuprinde în consecinţă orice detenţie suportată în aşteptarea examinării recursului. Este nevoie de o legătură cauzală şi nu pur şi simplu cronologică între sancţiune şi detenţie.[4, p.39-40]

b) Dacă persoana a făcut obiectul unei arestări sau al unei deţineri legale pentru nesupunerea la o hotărâre pronunţată, conform legii, de către o instanţă ori în vederea garantării executării unei obligaţii prevăzute de lege, art.5 pct.1 lit.b. [2, p.19-20] Judecătorii de la Strasbourg consideră că expresia „o obligaţie prevăzută de lege” vizează o obligaţie specifică sau concretă. În cazul în care autorităţile invocă doar prevenirea încălcării în general, exigenţa de specificaţie nu este suficientă. Prin obligaţie specifică, se subînțelege spre exemplu datoria de a satisface serviciu militar sau civil, de a purta un buletin de identitate, de a îndeplini o declaraţie vamală sau fiscală [4, p.44-45].

c) Dacă persoana a fost arestată sau reţinută în vederea aducerii sale în faţa autorităţii judiciare competente, atunci când există motive verosimile de a învinui că a săvârşit o infracţiune, art.5 pct.1 lit.c. [2, p.19-20].

Privarea de libertate a unei persoane poate fi prevăzută în trei cazuri:

- atunci când este învinuit de comiterea unui infracţiuni ,
- atunci când este necesar să o împiedici să comită o infracţiune
- când această persoană riscă să evadeze după comiterea acesteia. Totuşi, măsura nu va fi compatibilă cu art.5 pct.1 lit.c doar dacă este luată în scopul intentării unor urmăriri penale împotriva celui interesant [4, p.24].

d) Când există motive temeinice de a crede în necesitatea de a împiedica o persoană să săvârşească o infracţiune sau să fugă după săvârşirea acesteia. Art.5 pct.1 lit. c.;

e) Dacă este vorba de detenţia legală a unui minor, hotărâtă pentru educaţia sa sub supraveghere sau despre detenţia sa legală, în scopul aducerii sale în faţa autorităţilor competente, art.5 pct.1 lit.d. [2, p.19-20].

Termenul „minor” poartă un sens autonom şi desemnează orice persoană sub optsprezece ani. Acest articol permite „detenţia legală a unui minor, hotărâtă pentru educaţia sa sub supraveghere” sau „detenţia sa legală,în scopul aducerii sale în faţa autorităţilor competente”.

Primul motiv de detenţie vizează o ordonanţă de plasare a minorului sub supraveghere combinată cu o limitare a libertăţii (cum ar fi o şedere forţată într-o instituţie supravegheată de învăţământ sau într-o clinică)- emisă, în conformitate cu legea, de către o instanţă judecătorească sau de un organ administrativ. Curtea a considerat că detenţia unui minor într-o instituţie de corectare sau într-o închi-

soare înainte de a-l transfera rapid într-o instituţie educativă supravegheată este permisă de art.5 alin.lit.d..

Cel de al doilea motiv de detenţie a unui minor vizează asigurarea înfăţişării lui în faţa unei instanţe judecătoreşti în scopul de a-l putea sustrage dintr-un mediu periculos. Acest tip de situaţii nu corespunde cu detenţia unui minor suspectat sau acuzat de o infracţiune penală [4, p.45-46].

f) Dacă este vorba de detenţia legală a unei persoane susceptibile să transmită o boală contagioasă, a unui alienat, a unui alcoolic, a unui toxicoman sau a unui vagabond. Art.5 pct.1 lit.e.;

Curtea a prezentat următoarea explicaţie: „ aceasta nu este pentru singurul motiv că ei ar trebui consideraţi a fi uneori periculoşi pentru securitatea publică, dar şi deoarece propriul lor interes poate necesita internarea lor". Totodată, detenţia trebuie să fie *legală*, în conformitate cu dreptul material şi procesual intern şi cu Convenţia şi să nu fie arbitrară. Trebuie luate în consideraţie următoarele criterii:

1.ar trebui să fie prezentată dovada reală a problemei mintale, bazată pe o expertiză medicală obiectivă;

2. problema trebuie să poarte un caracter sau o amploare care legalizează internarea;

3. detenţia nu poate fi valabil prelungită fără persistarea unei asemenea probleme;

4. în cazul în care o detenţie riscă să se prelungească indefinit, ea trebuie să fie periodic verificată de către o instanţă judecătorească împuternicită de a o înceta;

5. detenţia trebuie să aibă loc într-un spital, o clinică sau într-o altă instituţie corespunzătoare, abilitată să deţină alienaţi [4, p.47].

g) Dacă este vorba despre arestarea sau deţinerea legală a unei persoane pentru a o împiedica să pătrundă în mod ilegal pe teritoriu sau împotriva căreia se află în curs o procedură de expulzare ori de extrădare, art.5 pct.1 lit.f. [2, p.19-20].

Extrădarea - acțiunea de a preda unui guvern străin, care îl reclamă, pe unul din naționalii săi acuzați de o crimă [5]. Această dispoziţie conţine anumite garanţii care vizează situaţiile sau autorităţile care au arestat sau au plasat în detenţie o persoană (în majoritatea cazurilor străină) în aşteptarea unei decizii cu privire la deportarea sau extrădarea sa. Arestul sau detenţia trebuie să fie legală, astfel spus în conformitate cu dreptul intern şi Convenţia precum şi să nu fie arbitrară [4, p.41].

În conformitate cu alin.5 pct.1 lit.b, c, f al CEDO detenţia trebuie să îndeplinească *două* condiţii. Ea trebuie să fie conform legislaţiei naţionale şi nu trebuie să fie arbitrară [2, p.19-20].

Bănuiala rezonabilă prevăzută în art.5 alin.1 lit.c, este un temei rezonabil de a presupune că persoana privată de libertate a comis o infracţiune. Acest articol,

garantează temeinicia acestei măsuri şi caracterul său nearbitrar. O bănuială trebuie să fie întotdeauna autentică. Curtea a subliniat că dacă sinceritatea şi temeinicia unei bănuieli constituiau elemente indispensabile ale rezonabilităţii sale, această bănuială nu putea fi privită ca una rezonabilă decât cu condiţia că ea să fie bazată pe fapte sau informaţii, care ar stabili o legătură obiectivă între suspect şi infracţiunea presupusă. Simplul fapt că persoana a comis o infracţiune - sau ceva asemănător - în trecut nu este suficient pentru a oferi un caracter rezonabil unei bănuieli, acest fapt fiind invocat în hotărârea *Fox, Campbell şi Hartley vs. Regatul Unit*. [2, p.27]

Bănuiala rezonabilă poate dispărea în scurt timp după privarea iniţială de libertate, dacă se dovedeşte că în realitate nu a fost săvârşită nici o infracţiune sau că suspectul este capabil să infirme bănuielile care-l vizează. De asemenea, Curtea a afirmat în repetate rânduri că existenţa unei bănuieli este esenţială, dar nu este suficientă pentru prelungirea detenţiei după expirarea unei anumite perioade de timp [2, p.29].

Persoanele arestate au dreptul de a fi informat, în termenul cel mai scurt, asupra motivelor detenţiei. În conformitate cu art.5 pct.2 Orice persoană arestată trebuie să fie informată, în termenul cel mai scurt şi într-o limbă pe care o înţelege, asupra motivelor arestării sale şi asupra oricărei acuzaţii aduse împotriva sa. [3] Acest drept pune în sarcina statului obligaţia de a informa persoana reţinută despre acuzaţiile care i se aduc.

Legislaţia Republicii Moldova garantează acest drept şi, de asemenea, prevede că persoana reţinută are dreptul să fie informată cu privire la drepturile sale şi la motivele şi justificarea reţinerii în prezenţa unui apărător ales sau numit din oficiu.

Dreptul de a fi adus de îndată înaintea unui judecător sau a altui magistrat împuternicit prin lege cu exercitarea atribuţiilor judiciare, acesta fiind prevăzut în art.5 pct.3 al CEDO, orice persoană arestată sau deţinută, trebuie adusă de îndată înaintea unui judecător sau a altui magistrat împuternicit prin lege cu exercitarea atribuţiilor judiciare şi are dreptul de a fi judecat într-un termen rezonabil sau eliberată în cursul procedurii. Punerea în libertate poate fi subordonată unei garanţii care să asigure prezentarea persoanei în cauză la audiere [3]. În Republica Moldova, o persoană care a fost reţinută are dreptul de a fi adusă înaintea unui judecător în termen de 72 ore.

Pentru a aplica arestarea preventivă în privinţa învinuitului, este nevoie să fie o bănuială rezonabilă că a fost comisă o infracţiune. Totuşi, doar bănuiala rezonabilă poate justifica arestul doar pentru o perioadă scurtă de timp, pentru fiecare prelungire a măsurilor preventive, este nevoie ca să fie invocat un nou motiv.

Începutul perioadei de detenţie luată în calcul de judecătorii de la Strasbourg corespunde momentului reţinerii şi se încheie în momentul eliberării. Dacă

cel interesat nu este eliberat pe parcursul procesului, încheierea termenului de detenţie corespunde datei la care a fost pronunţată hotărârea primei instanţe (fie de achitare sau de condamnare).

Aplicabilitatea art.5 alin.3 încetează în momentul în care jurisdicţia de primă instanţă a condamnat acuzatul. În cazul în care Curtea de Apel casează prima hotărâre şi transmite la rejudecare, perioada de detenţie dintre casare şi noua hotărâre de asemenea este luată în consideraţie. Această interpretare nu înseamnă că porţiunea de pedeapsă ispăşită până la anularea hotărârii iniţiale va fi considerată ca o detenţie provizorie în sensul art.5 alin.3. [4, p.37].

Curtea a recunoscut patru motive pertinente care ar putea justifica menţinerea unei persoane în detenţie prejudiciară în cazul în care mai persistă motive rezonabile de a presupune că ea a comis o infracţiune. Aceste motive sunt următoarele:

a) Riscul evadării - de riscul evadării sunt preocupaţi în mod special poliţiştii, mai ales dacă reţinerea iniţială a suspectului se dovedeşte a fi dificilă. Pentru a sugera un risc de evadare pot fi relevante: antecedentele penale, intoleranţa faţă de faptul detenţiei, probe speciale care ar demonstra pregătirile evadării, legăturile sale cu o altă ţară.

b) Riscul de a împiedica buna desfăşurare a justiţiei - un acuzat poate uşor să profite de liberarea sa pentru a stânjeni pregătirea dosarului care-l vizează, să exercite presiuni asupra martorilor pentru ca ei să refuze să facă depoziţii.

c) Necesitatea de prevenire a criminalităţii - e recunoscută ca fiind un motiv legitim pentru a continua privaţiunea de libertate în prezenţa unei acuzaţii grave şi cu condiţia de a fi posibil de demonstrat că frica dea vedea suspectul săvârşind alte infracţiuni este responsabilă şi că condiţia de detenţie este potrivită pentru acest caz.

d) Necesitatea de a ocroti ordinea publică - acest motiv poate fi invocat doar dacă autorităţile prezintă dovezi că libertatea persoanei vizate într-adevăr va perturba la moment ordinea publică. [4 p.30-34]

Art.5 pct.4 al CEDO garantează persoanei private de libertatea sa prin arestare sau deţinere, dreptul de a contesta legalitatea unei asemenea măsuri. Contestaţia trebuie soluţionată de îndată iar cel în cauză pus în libertate în măsura în care tribunalul hotărăşte că detenţia este nelegală. Art.5 alin.4 are un caracter autonom: este posibil ca Statul să încalce această dispoziţie chiar dacă motivele deţinerii sunt socotite acceptabile pe temeiul celorlalte alineate ale art.5. Dreptul fundamental conţinut de art.5 alin.4 este cel referitor la existenţa unui control al legalităţii deţinerii. [6 p.36]

Datorită impactului deosebit pe care îl are privaţiunea de libertate asupra drepturilor fundamentale ale acuzatului, CtEDO a decis că procedurile în art.5 pct.4 trebuie să se conformeze în maximă măsură, în faza urmăririi penale, ce-

rinţelor de bază ale unui produs echitabil. Acest articol nu numai că garantează persoanei deţinute dreptul de a iniţia proceduri prin care să conteste legalitatea privării sale de libertate, dar şi să proclame, care urmare a iniţierii unei asemenea proceduri, dreptul acesteia la soluţionarea într-un termen scurt a plângerii cu privire la legalitatea detenţiei sale şi să dispună încetarea detenţiei dacă se dovedeşte ca ea este ilegală.

Pentru a-şi putea exercita dreptul de a contesta legalitatea detenţiei în conformitate cu art.5 pct.4 CEDO, acuzatul trebuie să-i fie acordat accesul la informaţia în baza căreia autorităţile solicită arestul său în faza urmăririi penale [2, p.23].

Dacă procedura *habeas corpus* nu poate fi supusă tuturor condiţiilor procesului echitabil prevăzute în art.6, Comisia şi Curtea au apreciat totuşi că procedura avută în vedere de art.5 alin.4 trebuie să conţină şi anumite elemente ale echităţii. Curtea a statuat că principiul egalităţii armelor este valabil şi în ce priveşte procedura *habeas corpus,* care trebuie să aibă un caracter acuzatorial. Este de menţionat faptul că, acuzatul trebuie să aibă posibilitatea de a consulta dosarele de care se serveşte ancheta pentru a revedea o hotărâre de menţinere în stare de detenţie a celui arestat [6, p.37].

Dreptul la despăgubire prevăzut de art.5 pct.5, enunţă un drept pentru orice persoană care este victima unei arestări sau a unei detenţii în condiţii contrare dispoziţiilor acestui articol.[3] Pentru ca Curtea să se constate existenţa unei încălcări a art.5 pct.5, trebuie mai întâi să ajungă la concluzia că nu s-a ţinut seama de unul sau mai multe dintre drepturile protejate de punctele precedente ale articolului. Este important de evidenţiat că dreptul la despăgubiri prevăzut în această dispoziţie constituie un drept revendicat de către cel interesant de la autorităţile interne, aşa cum este cazul oricărui alt drept prevăzut de Titlul I al Convenţiei [6, p.32].

Art.5 pct. 5 obligă ca orice persoană care a devenit victima unei reţineri sau unui arest în condiţii ce contravin celorlalte dispoziţii ale articolului, beneficiază de un drept la despăgubiri. Remediul prevăzut în art.5 pct.5 este obligatoriu, dacă victima vizată a fost reţinută sau arestată în contradicţie cu vreo dispoziţie a pct.1-4 ale acestui articol. Este un fenomen rar întâlnit faptul că o solicitare în baza art.5 pct.5 să nu fie anticipată de o hotărâre, care să constate o încălcare a art.5. Curtea nu acceptă examinarea unui plângeri în baza art.5 decât atunci, când ei deja constată o încălcare a altui paragraf al acestui articol [4, p.71].

Referințe bibliografice:

1. Hotărârea Parlamentului privind ratificarea Convenţiei pentru apărarea drepturilor omului şi a libertăţilor fundamentale, precum şi a unor protocoale adiţionale la această convenţie nr. 1298-XIII din 24.07.97 http://lex.justice.md/md/307753/

2. Asociaţia Avocaţilor Americani /Procesul echitabil garantat de Convenţia Europeană pentru Drepturile Omului. Ghid pentru Republica Moldova / Chişinău, edit. Sirius, 2007.
3. Convenţia Europeană pentru Apărarea Drepturilor Omului şi Libertăţilor Fundamentale, Roma 04.11.1950.
4. Monica Macovei. Ghid privind punerea în aplicarea articolului 5 al Convenţiei Europene pentru Drepturile Omului/ Chişinău, edit. Council of Europe, 2003.
5. https://dexonline.ro/definitie/extradare
6. Donna Gomien. Introducere în Convenţia Europeană a Drepturilor Omului/ Bucureşti, edit. ALL, 1991.